

“Preporuke udruženja za izradu energetske strategije u BiH”

GRUPA ENERGIJA

Brošura “Preporuke udruženja za izradu energetske strategije u BiH” predstavlja stavove udruženja koji bi trebali biti uzeti u obzir prilikom planiranja izrade i same izrade energetske strategije u BiH.

Brošura je namjenjena institucijama i pojedincima koji bi na različite načine mogli biti uključeni u proces izrade energetske strategije u BiH, ali i onima koji su zainteresovani za ova pitanja, a neće direktno učestvovati u procesu izrade ovih dokumenata.

Za više informacija o aktivnostima Grupe Energija

Miodrag Dakić
Centar za životnu sredinu, Banjaluka
miodrag.dakic@czzs.org

Džemila Agić
Centar za ekologiju i energiju, Tuzla
dzemila.agic@bih.net.ba

Ova brošura je izrađena u okviru kampanje “Učešće javnosti u izradi energetske strategije u BiH”. Ciljevi kampanje su:

- (1) informisanje građana o potrebi strateškog planiranja u oblasti energetike, načinima učešća javnosti, uzrocima i opasnostima klimatskih promjena, te novim tehnologijama i drugim načinima zagovljavanja naših potreba za energijom,
- (2) otvaranje dijaloga o energetske strategije BiH između udruženja građana, stručnjaka u oblasti energetike i predstavnika državnih i entitetskih institucija nadležnih za planiranje razvoja energetske sektora u BiH, i
- (3) informisanje građana o energetske efikasnosti i obnovljivim izvorima energije, globalnim trendovima u rješavanju problema obezbjeđivanja dovoljnih količina energije i zaustavljanja klimatskih promjena.

Kampanjom se želi motivisati i uključiti u proces izrade energetske strategije što veći broj građana, udruženja i stručnjaka, zainteresovanih za pitanja proizvodnje i korištenja energije, te da se na taj način postave temelji za održivu energetske budućnost u Bosni i Hercegovini.

Planiranje razvoja sektora energije predstavlja trenutno najveći izazov sa kojim se susreću odgovorne institucije i pojedinci na svim administrativnim i političkim nivoima, od globalnog pa sve do lokalnih zajednica. Preduslov za shvatanje veličine izazova je u razumijevanju trenutnog stanja, procesa koji su uzrokovali ovakvo stanje, te različitih scenarija dugoročnih trendova u ovoj oblasti. Međutim, najvažniji preduslov je postojanje političke volje, znanja,

odgovornosti i hrabrosti, koje su neophodne da bi se planirao i provodio razvoj baziran na principima dugoročne održivosti.

Bosna i Hercegovina nije izuzetak po ovom pitanju, a složeno administrativno uređenje izazove planiranja razvoja energetske sektora čini još kompleksnijim. Na žalost, nosioci vlasti u BiH do sada nisu pokazali spremnost da se ovaj zahtjevan proces učini jednostavnijim.

Razvoj energetske sektora, od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma do danas, je imao dva važna pravca:

- revitalizacija energetske infrastrukture koja je oštećena u toku ratnih dejstava na prostorima BiH; i
- planiranje i izgradnja nove energetske infrastrukture.

Dok je obnavljanje energetske infrastrukture, a posebno revitalizacija postojećih proizvodnih postrojenja, imalo punu podršku javnosti, aktivnosti na planiranju i izgradnji nove energetske infrastrukture je u velikom broju slučajeva pratilo protivljenje udruženja i lokalnog stanovništva. Razlozi protivljenja su bili nedovoljna i nepravovremena informisanost, zanemarivanje interesa lokalnih zajednica, upitna ekonomska opravdanost izgradnje i ugrožavanje životne sredine.

Način korištenja energije i iskorištavanja prirodnih potencijala za proizvodnju energije u BiH i njenim entitetima može da bude pokretač razvoja ovih prostora, ali ukoliko se ne uzmu u obzir uticaji na životnu sredinu pri zadovoljavanju potreba za energijom, to može dovesti do uspostavljanja potpuno neodrživog privrednog i društvenog sistema.

Stoga je neophodno da daljnji koraci u planiranju razvoja energetske sektora budu provedeni na način da pravci i prioriteti razvoja energetske sektora imaju što širu javnu i stručnu podršku, a koji će istovremeno obezbjediti razvoj ekonomije BiH i njenih entiteta na principima održivog razvoja.

- Što prije treba započeti sa izradom strategije razvoja energetske sektora u BiH

Trenutno ne postoje odgovarajući strateški i planski dokumenti za razvoj energetske sektora na nivou BiH, ali ni na nivou entiteta. U Republici Srpskoj postoji Strategija razvoja energetike Republike Srpske, koja je 1998. godine izrađena za potrebe Elektroprivrede RS, ali koja metodološki i sadržajno ne zadovoljava uslove za jedan strateški plan. U Federaciji BiH trenutno je u proceduri donošenja Strateški plan i program razvoja energetske sektora u FBiH, koji takođe ne zadovoljava neophodne uslove.

- Za izradu strategije razvoja energetske sektora u BiH treba iskoristiti bespovratna sredstva koja su obezbjeđena od strane Evropske unije

Sredstva za izradu strategije razvoja energetske sektora u BiH u iznosu od 1 400 000 KM su obezbjeđena od strane Evropske unije i od 2006. godine su dostupna za ovu namjenu. Na žalost, postoji mogućnost da se ta sredstva povuku u slučaju da ministarstva nadležna za pitanja energije na državnom i entitetskim nivoima ne postignu dogovor o izradi strategije

razvoja energetskog sektora u BiH. Imajući u vidu ekonomsku i socijalnu situaciju u BiH, takvo nešto se ne bi smjelo dozvoliti.

- Osnova za izradu Strategije razvoja energetskog sektora u BiH trebaju biti informacije predstavljene u Studiji energetskog sektora u BiH

Studija energetskog sektora je prvi dokument u BiH koji sadrži potrebnu količinu neophodnih informacija za izradu strateških dokumenata za razvoj energetskog sektora u BiH. Za izradu Studije su utrošena velika finansijska sredstva za koja se BiH kreditno zadužila, što znači da će građani BiH putem poreza otplaćivati taj kredit. Stoga je neophodno da se informacije predstavljene u Studiji iskoriste na pravi način.

Da bi se u BiH dobila strategija koja će omogućiti održiv razvoj energetskog sektora, poštivanje međunarodnih sporazuma i usklađivanje sa politikama EU, neophodno je da entitetske strategije razvoja energetskih sektora budu usklađene. To se može ostvariti na dva načina:

- (1) Da se izradi integralna strategija razvoja energetskog sektora u BiH, u kojoj će biti odvojeni prioriteti i aktivnosti po entitetima; ili**
- (2) Da se zajednički definišu ciljevi, prioriteti i metodologija za strategiju BiH, koji će biti preuzeti u izradi entitetskih strategija razvoja energetskih sektora.**

Vjerujemo da bi varijanta (1) imala mnogo više prednosti i pružila bi mnogo manje šanse za pogrešnu interpretaciju i greške.

Ukoliko se propusti prilika da se pravovremeno usaglasi način izrade strategija, posljedice po razvoj energetskog sektora mogu biti dalekosežne.

- Strategija ne bi smjela biti u suprotnosti sa postojećim pravnim okvirom u BiH i njenim entitetima, te strateškim i akcionim planovima ostalih sektora

Zbog nepostojanja integralnih strategija razvoja svih sektora društva, dešava se da se razvojni prioriteti pojedinog sektora zanemare u procesu donošenja razvojnih dokumenta drugih sektora. Obzirom na specifičnosti i kompleksnost energetskog sektora, ovom problemu treba posvetiti veliku pažnju.

- Pri utvrđivanju politika energetskog sektora treba voditi računa o realno ostvarivom i održivom razvoju

U BiH i njenim entitetima ne postoje strategije razvoja svih sektora društva, što je otežavajuća okolnost u postavljanju okvira za razvoj energetskog sektora. U ovakvoj situaciji, realna opasnost je da se strategijom razvoja energetskog sektora ugroze ili umanje mogućnosti razvoja drugih sektora (npr. poljoprivreda, turizam, vodoprivreda, šumarstvo, itd.)

- Strategija mora uzeti u obzir politiku Evropske unije u oblastima energije i životne sredine, ali i drugih oblasti koje tangiraju pitanja energije

Bosna i Hercegovina je i zvanično potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom. Tim činom BiH i njeni entiteti su se obavezali da će u zakone i planske dokumente ugraditi odredbe politike i zakonodavstva Evropske unije. BiH je takođe

potpisnica Sporazuma o Energetskoj Zajednici koji prema međunarodnom pravu obavezuje BiH na poštivanje pravnog nasljeđa Evropske unije u ovoj oblasti.

- Strategija mora biti uskladena sa međunarodnim sporazumima koje je BiH potpisala ili koje će trebati potpisati u periodu za koji se izrađuje Strategija

Bosna i Hercegovina je do sada potpisala veliki broj međunarodnih sporazuma (konvencije, protokoli, sporazumi i sl.) u oblastima energije i životne sredine koji definišu međunarodne obaveze BiH. Imajući u vidu činjenicu da su entiteti nadležni za provođenje politika iz oblasti energije, a da je BiH zadužena za pristupanje i poštivanje međunarodnih sporazuma, ovom pitanju treba dati poseban značaj.

- Strategija treba da obezbjedi jasne prioritete, mjerljive ciljeve i realne mehanizme za ostvarivanje postavljenih ciljeva

Ukoliko strategija razvoja energetskog sektora ne obezbjedi naznačene preduslove, mogućnost praćenja ostvarivanja ciljeva strategije će biti značajno umanjena, kao i mogućnost prilagođavanja strategije novonastalim okolnostima. Očekuje se da će promjene u politikama prema sektoru energije biti mnogo dinamičnije od većine drugih sektora.

- U proces izrade strategije razvoja energetskog sektora treba u što ranijoj fazi uključiti nezavisne stručnjake i predstavnike udruženja

U cilju dobijanja što šire društvene podrške za ciljeve i prioritete strategije razvoja energetskog sektora u BiH, neophodno je da se u što ranijoj razi izrade strategije uključe nezavisni stručnjaci i predstavnici udruženja za životnu sredinu i zaštitu potrošača. Od otvorenosti procesa izrade strategije zavisice i mogućnost saradnje sa različitim akterima civilnog društva u procesu provođenja strategije.

- Nophodno je hitno pristupiti informisanju i podizanju svijesti javnosti o planovima za izradu strategije i drugim pitanjima iz oblasti energije

Ukoliko se želi uključiti javnost u proces donošenja strategije razvoja energetskog sektora, nije dovoljno organizovati javne rasprave o ovom pitanju, obzirom da javnost nije informisana o osnovnim pitanjima vezanim za razvoj ovog sektora. Za podizanje svijesti javnosti trebalo bi organizovati serije okruglih stolova i javnih tribina o različitim pitanjima energije, tematske TV emisije i druge načine informisanja javnosti.

- Jedan od ciljeva strategije treba biti podizanje svijesti javnosti o važnim pitanjima iz oblasti energije

Javnost u BiH ima veoma malo informacija o važnim pitanjima iz oblasti energije, te je i svijest na nedovoljno visokom nivou. Ovo se posebno odnosi na aktuelna pitanja, kao što su aktivnosti u provođenju Strategije, te energetska efikasnost, korištenje obnovljivih izvora energije i klimatske promjene. Vlade i stručne institucije do sada nisu pridavale značaj ovom pitanju, što u najskorijoj budućnosti mora da se promijeni, ukoliko želimo da se na transparentan i odgovoran način upravlja energetskim resursima i potrošnjom energije.

- Povećanje energetske efikasnosti za 20% do 2020. godine

Ovo je jedan od ciljeva Evropske unije, a obzirom da BiH planira da u što kraćem roku postane članica EU u Strategiju treba uključiti i ovaj cilj. Međutim, ovaj cilj je višestruko koristan i za BiH i entitete, jer bi se ostvarivanjem ovog cilja umanjila potreba za izgradnjom novih proizvodnih kapaciteta, oslobodile dodatne količine energije za izvoz, te smanjili troškovi individualnih potrošača.

- Planiranje novih proizvodnih kapaciteta treba biti prioritetno usmjereno na zadovoljavanje domaćih potreba za energijom

Uprkos uvjerenju većine energetičara i građana BiH, ovi prostori nemaju značajne energetske resurse, te bi postojeće resurse trebalo racionalno koristiti, vodeći računa o potrebama budućih generacija.

- Što veći procenat novih proizvodnih kapaciteta treba biti finansiran vlastitim sredstvima ili kreditima

Ukoliko se, uprkos svim mogućim negativnim posljedicama, kao jedan od prioriteta strategije definiše izgradnja novih kapaciteta za potrebe izvoza energije, novi energetske kapacitete bi se trebali graditi vlastitim sredstvima ili uz pomoć komercijalnih i razvojnih kredita. U suprotnom, ukoliko se nastavi praksa prodaje resursa i proizvodnih kapaciteta, te davanje koncesija po BOT ili sličnom modelu, finansijske koristi izvoza energije ne bi osjetili građani BiH, već isključivo koncesionar.

- Obnovljivi izvori energije trebaju učestvovati sa 20% u ukupnoj proizvodnji energije

BiH i njeni entiteti su bogati obnovljivim energetske resursima koji se trenutno veoma skromno koriste za energetske potrebe. Strateško opredjeljenje prema obnovljivim izvorima energije, ne samo da bi donijelo dugoročne koristi u obezbjeđivanju potrebnih količina energije uz minimalno ugrožavanje životne sredine, već bi stvorilo pretpostavke za otvaranje velikog broja radnih mjesta u ovom sektoru, posebno u ruralnim područjima. Ovo je takođe i cilj EU koji će BiH morati preuzeti u procesu približavanja EU.

- Korištenje obnovljivih izvora ne smije ugroziti postojeća ili potencijalna zaštićena područja

Iako su obnovljivi izvori energije mnogostruko manje štetni po životnu sredinu od fosilnih, oni takođe mogu imati negativan uticaj na pojedine komponente životne sredine. Ovo je posebno značajno imati na umu kako bi se izbjeglo da se takvi objekti planiraju na području postojećih ili potencijalnih zaštićenih područja. Ovdje se prije svega misli na male hidroelektrane i vjetroelektrane.

- Strategija ne bi trebala promovisati i subvencionisati proizvodnju biogoriva

Posebnu pažnju treba obratiti na planiranje proizvodnje i korištenja biogoriva. Mnogobrojna istraživanja ukazuju na značajne negativne efekte na životnu sredinu uzgoja poljoprivrednih kultura za proizvodnju biogoriva, kao i uticaj na povećanje problema hrane u svijetu. BiH i entiteti su se u 2007. godini suočili sa problemom smanjene proizvodnje pojedinih poljoprivrednih kultura, te bi o tome trebalo voditi računa prilikom izrade Strategije.

- Iako BiH nema obavezu smanjenja emisije CO₂ u atmosferu, Strategija bi trebala odrediti maksimalno povećanje emisije CO₂

Svjetski stručnjaci upozoravaju da će klimatske promjene, ukoliko se ostvare u svojoj punoj mjeri, promijeniti način života kakav danas poznajemo, sa ekstremnim i nepovratnim uticajima na životnu sredinu. Mjere da se klimatske promjene zaustave trebaju početi da se primjenjuju odmah, jer svaki dan odgađanja njihove primjene povećava opasnost da promjene, koje poprimaju odlike globalne katastrofe, neće moći biti zaustavljene.

Uprkos činjenici da su klimatske promjene trenutno najveći globalni problem, vlasti u BiH nedovoljno ozbiljno shvaćaju ovaj problem. BiH je zvanično pristupila Kjoto protokolu 15.7.2007. godine, te kao zemlja u razvoju nema obavezu smanjivanja emisije CO₂. Planiranje i realizacija razvoja energetske sektora u BiH sa neracionalnim i neodrživim ciljevima može značajno ugroziti poziciju BiH na međunarodnom planu i stvoriti velike finansijske obaveze u slučaju da se ovom pitanju ne pristupi na najozbiljniji mogući način.

Rješenja za zaustavljanje klimatskih promjena već postoje, a to su obnovljivi izvori energije, energetska efikasnost i nove tehnologije koje su u manjoj mjeri štetne po životnu sredinu. Posljednji izvještaj Međuvladine grupe za klimatske promjene (IPCC) potvrđuje da su stotine tehnologija danas dostupne po pristupačnim cijenama.

Globalna politika prema klimatskim promjenama se veoma intenzivno mijenja i razvija, a već u 2009. godini se očekuje početak pregovora o novom globalnom sporazumu koji bi trebao naslijediti protokol iz Kjota. Imajući u vidu promjene u politikama prema klimatskim promjenama koje su se desile od stupanja na snagu Kjoto protokola, možemo očekivati da će sljedeći globalni sporazum imati mnogo strožije uslove i veća ograničenja. Ovo se mora imati u vidu prilikom izrade Strategije, kako bi se ostavila mogućnost prilagođavanja Strategije novim globalnim, međunarodnim i EU politikama i sporazumima o energiji i klimatskim promjenama.

- Rezerve uglja u BiH treba racionalno koristiti

Ugalj predstavlja jedan od najznačajnijih konvencionalnih energetske resursa u Bosni i Hercegovini. Pored rezervi uglja, BiH ne raspolaže zalihama drugih fosilnih goriva, te bi korištenje ovog značajnog resursa trebalo planirati na održiv način. Sa druge strane, korištenje uglja za dobijanje energije jedan je od glavnih uzroka klimatskih promjena.

- Strategija treba utvrditi dugoročnu ekonomsku opravdanost izgradnje gasne infrastrukture, kao i sigurnost snabdjevanja gasom

Kao i ostali obnovljivi izvori energije, rezerve gasa u svijetu se ubrzano smanjuju, iako za razliku od ostalih fosilnih goriva (ugalj i nafta) ove rezerve imaju značajan potencijal. Međutim, posmatrano u dugoročnoj perspektivi cijene gasa će rasti, a sigurnost snabdjevanja će opadati, te je neophodno u Strategiji predvidjeti različita rješenja za ublažavanje posljedica nepovoljnih trendova.

- Strategija mora pružiti odgovore na koji način će se smanjiti uticaj rasta cijena nafte na svjetskom tržištu na razvoj privrede u BiH i entitetima

Svjedoci smo nekontrolisanog rasta cijena goriva na svjetskom tržištu, koje su već počele značajno da utiču na globalnu i nacionalne ekonomije. Trendovi rasta potražnje i smanjenja zaliha nafte će se nastaviti u budućnosti, te na taj način ograničavati razvoj ekonomija koje su u većoj mjeri zavisne od ovog energenta. Strategija treba ponuditi rješenja za ublažavanje posljedica ovih trendova i stvaranje preduslova za smanjenje zavisnosti o ovom energentu.

- Strategijom treba predvidjeti izradu strateškog uticaja na životnu sredinu za Strategiju razvoja energetskog sektora u BiH

Bosna i Hercegovina je potpisala Protokol o strateškoj procjeni životne sredine 21.5.2003. godine, ali još uvijek nisu doneseni potrebni provedbeni propisi. Međutim, proces izrade strategije bi trebao predvidjeti izradu strateškog uticaja na životnu sredinu Strategije razvoja energetskog sektora u BiH, jer Strategija predstavlja planski dokument sa potencijalno najvećim uticajem na životnu sredinu.

- Strategija treba definisati efikasne mehanizme praćenja provođenja Strategije, uz učešće predstavnika udruženja

Bez efikasnih mehanizama praćenja provođenja strategije i stepena ostarivanja postavljenih ciljeva, velika sredstva i energija koji će biti uloženi u izradu Strategije mogu biti od male koristi. Stoga je neophodno da se utvrdi način praćenja i ocjene provođenja strategije, te da se formira radno tijelo koje će imati obezbjeđene materijalne i tehničke uslove za vršenje ovog zadatka. U ovo radno tijelo treba uključiti predstavnike svih zainteresovanih strana, a posebno predstavnike udruženja za životnu sredinu i zaštitu potrošača.

U istoriji ljudskog roda indijanska kultura se smatra za jednu od najodrživijih, a jedan od razloga jeste način donošenja odluka. Sve svoje odluke su donosili uzimajući u obzir način na koji te odluke mogu uticati na narednih sedam generacija. Udruženja i građani BiH od predstavnika vlasti očekuju da, za početak, uzmu u obzir potrebe naredne generacije.

Kao građani BiH i njenih entiteta, te kao predstavnici udruženja koja se zalažu za pozitivne društvene promjene, tražimo od nadležnih institucija za pitanja energije da vode proces izrade strategije razvoja energetskog sektora na način koji će osigurati dobijanje održivu energetsku budućnost u BiH i doprinijeti globalnim naporima u zaustavljanju klimatskih promjena, zaštititi životne sredine i održivom korištenju prirodnih resursa.

GRUPA ENERGIJA

**Centar za ekologiju i energiju, Tuzla
Eko-Leonardo, Priboj
Eko-pokret Zelenih, Ključ
Ekološki pokret, Zelenkovac
Ekotim, Sarajevo**

Udruženje građana za zaštitu okoline
Zeleni – Neretva

Centar za održivi razvoj „Una”, Martin Brod
Tolerancijom protiv različitosti, Doboј
Zeleni Neretva, Konjic
Eko ZH, Široki Brijeg
Fondeko, Sarajevo
OKC Abrašević, Mostar
Sara, Srebrenica
USUB, Bihać
Centar za životnu sredinu, Banjaluka

Ovaj materijal je napravljen u saradnji sa **Fondacijom Heinrich Böll**, ured u Sarajevu.